

Klassamhället och kvinnan

– en kortfattad svensk kvinnohistoria

Av Hjördis Fohrman

Studiematerial utgivet av KPML(r) 2003

Svensk kvinnohistoria del 1

– kvinnan före kapitalismen

Denna översikt av den nordiska kvinnohistorien sträcker sig från vår tidiga historia fram till det förkapitalistiska samhället. Det är en berättelse om hur kvinnans ställning i samhället försvagas i takt med att privategendomen och staten växer sig starkare och med den behovet av starka manliga maktstrukturer inom familjen och samhället. Det blir med nödvändighet inte en isolerad svensk berättelse eftersom Sverige som det ser ut idag uppkommit först på 1800-talet (om man bortser från unionen med Norge).

Men innan vi börjar den historiska beskrivningen skall ett förbehåll göras i frågan om kvinnohistoria. Det finns ju kvinnor och kvinnor – livsvillkoren är ju inte de samma för alla kvinnor i vårt land vare sig historiskt eller idag. När man ska ta upp kvinnohistoria är det nämligen viktigt att inte förlora klassperspektivet. Som exempel kan man ta läkaryrket. Kvinnor har kunnat bli läkare i Sverige sedan 1870, men det dröjde nästan 100 år innan arbetardöttrar började ta läkarexamen. Men inte heller arbetarsöner hade råd att utbilda sig i någon större omfattning. Att de inte hade möjligheten tidigare berodde främst på klasstillhörigheten, inte könet. Vändpunkten kom när sjukvården byggdes ut så att läkarentalet måste öka samtidigt som studiemedel möjliggjorde att även arbetarbarn fick råd med utbildning.

Man måste hela tiden se till om en grupp kvinnors begränsade möjligheter beror på deras kön eller klasstillhörighet. Samma sak gäller de kvinnor som sticker ut i den svenska historien – deras tillhörighet till överklassen gör att de kan få handlingsfrihet trots sitt kön. Ser man inte kvinnohistorien som en del av övrig svensk ekonomisk och politisk historia hamnar man helt fel i sina slutsatser.

Man talar också ofta om att ekonomiskt oberoende är en förutsättning för kvinnans frigörelse. Men ekonomiskt oberoende leder inte automatiskt till politisk och social frihet. Ta Dundee i Skottland som exempel, ett av de mest kvinnodominerade samhällena i modern historia. Under nästan hundra år var det där kvinnorna som så gott som helt stod för familjens försörjning, eftersom textilindustrin var dominerande. Det fanns nästan inga jobb alls för manliga arbetare över 18 år. De fick ta värvning eller finna sig i att bli hemmamen och sköta hem och barn!

Kvinnorna i Dundee tog sig samma friheter som männen haft och omvärlden förfasades. Dessa kvinnor var ekonomiskt självförsörjande, men liksom manliga arbetare i Storbritannien saknade de politiskt inflytande. Det största hindret för detta var inte deras kön utan deras klasstillhörighet – även om lagstiftningen också diskriminerade dem som kvinnor.

Det förhistoriska samhället

Med dessa invändningar i bakhuvudet är det dags att titta närmre på den svenska kvinnohistorien. Och fastän kvinnan inte lyfts fram i historieböckerna har kvinnan naturligtvis funnits i Sverige lika länge som mannen. När man talar om spåren av våra förfäder brukar det vara vapen eller männens verktyg som främst visas upp. Mycket av kvinnans redskap har förstörts av tidens tand, men

spåren av kvinnorna finns också – krukskärvorna och så småningom vävstolarnas tyngder. Sida vid sida har de funnits – mannen och kvinnan. Man ser tidigt en arbetsfördelning mellan könen men bådas arbete har varit nödvändig för överlevnaden.

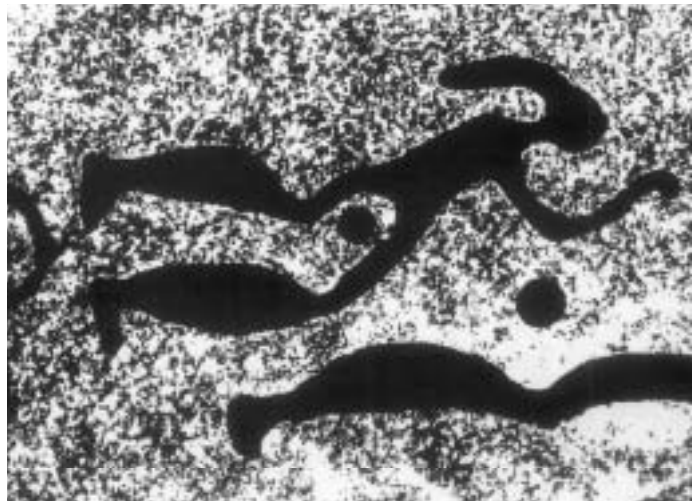
Det är av förståeliga skäl svårt att mer exakt slå fast när klassamhället uppstod i Sverige. Fram till slutet av stenåldern ser man gemensamma gravkamrar för generation efter generation. Men i slutet av stenåldern verkar något förändras. Jordbruk blev grunden för ekonomin och med förbättrad teknik (och gynnsamt klimat) ökar avkastningen. Överskottet kunde användas till ökad handel och med ökade kontakter med omgivningen börjar man se skillnad mellan folk och folk. De kollektiva gravarna ersätts med enskilda gravar med rika gravgåvor – det tycks helt klart finnas en elit i samhället.

Med bronsåldern är klassamhället definitivt här. Men är det ett manssamhälle? Mycket tyder på att så inte är fallet. I Danmark har man hittat rika gravar för både män och kvinnor. Och många av de rikaste och dyrbaraste fynden är kvinnoföremål! Religionen förefaller ha kretsat kring solen – livets ursprung, jorden och fruktsamhet. Och här verkar kvinnan ha haft en central plats, åtminstone om man tillhörde samhällets topp. Men sannolikt hade även samhällets vanliga kvinnor en stark ställning. Var du slav var du inte något värd – oavsett kön.

I slutet av bronsåldern försämrades klimatet i Norden, avkastningen måste ha minskat och med detta möjligheten till handel och införsel av lyxvaror. Samhället stagnerade och vi vet ännu inte så mycket om Sverige under de första århundradena efter vår tideräknings början.

Kvinnan under vikingatiden

Från 500-talet blir spåren tydligare igen. Vi är framme vid det som kommer att utvecklas till vikingatiden. Klassamhället är nu tydligare. Det finns en ny religion som ideologiskt förklarar varför vissa är trälar, andra bönder och vissa utvalda är jarlar, dvs. höv-

Hällristning från bronsåldern – ett av de tidigaste kvinnoavbilderna i Sverige – med livmodern, livets ursprung tydligt markerat.

dingar. Det finns fortfarande kvar drag av fruktsamhetsdyrkan men mannen framhävs som den starke och drivande. Den religion jag nu talar om är asagudarnas som ofta framställs som den ursprungliga nordiska religionen, men den är bara en av många tidigare religioner.

Vad vet man då om samhället vid denna tid? Hur hade kvinnorna det under det som i vår litteratur och historieböcker lyfts fram som karlarlarnas guldålder? Här finns en del material i litteratur och bevarade lagtexter som talar för att kvinnan i Norden fortfarande hade en stark ställning. Släktskap räknades både på mannens och på kvinnans sida. Visserligen var det mannen som stod i centrum men var moderns släkt finare än faderns framhöll man arvet efter kvinnan och kunde ta efternamn efter sin mor.

Rikedom räknades vid denna tid främst i jordinnehav. I början av vikingatiden var jorden mer något som tillhörde familjen, inte den enskilde. I slutet av perioden försköts ägandet till ett mer individuellt ägande vilket får betydelse för kvinnans ställning. Naturligtvis fanns det under denna tid stora skillnader mellan olika självägande bönder - här fanns allt från stora jordägare till fattiga småbönder. Men kvinnans lagliga förhållande till familjens jord var den samma oavsett storleken på jordägandet.

När den fria kvinnan gifte sig – fattig som rik – fick kvinnan med sig en hemgift. När äktenskapet ingicks fick kvinnan även en summa från mannen – en morgongåva. Hemgiften och morgongåvan var kvinnans personliga egendom – hennes pensionsförsäkring. Hemgiften var kvinnans/dotterns förskott på arvet. Dog mannen återgick kvinnan ofta till sin egen familj.

Äktenskapet gjordes upp mellan mannen och kvinnans familjer. Som ogift förde fadern (eller en annan manlig släkting) hennes talan, och som gift var maken hennes förmyndare. Som änka blev dock kvinnan myndig och kunde föra sin egen talan. Under vikingatiden kunde kvinnan skilja sig – rätten att skilja sig tillkom kvinnan. Detta berodde säkerligen på att hon kunde få uppbackning av sin egen familj – hon stod inte ensam mot maken och hans familj.

Sexuellt ofredande av fria kvinnor var straffbart. Våldtäkt på oskuld straffades med döden. Hor, dvs. sexuellt umgänge med annans hustru, straffades också med döden. Då ska man komma ihåg att mord inte straffades med döden, här räckte det med böter! Vid hor straffades även kvinnan, dock inte lika hårt.

Samtidigt var det tillåtet för män att ha bihustrur, s.k. frillor, och dessa frillor och deras barn hade samma rättigheter som "äkta" barn. Man tillämpade samtidigt en viss barnbegränsning. Det var lagligt att sätta ut nyfödda barn i skogen även om de inte var vanskapta. På det viset kunde barnantalet hålla nere om man så önskade. Man har beräknat att 3-4 barn var det normala.

Under vikingatiden fanns inget prästerskap – mycket av religionen utövades på den egna gården och det var kvinnorna (husmodern) som stod för riterna. Kvinnan stod också för stora delar av gårdens skötsel, inte bara traditionellt hushållsarbete.

Som fri kvinna hade man fortfarande många rättigheter. Begränsningar i möjligheterna att hävda sin rätt hängde mer ihop med kvinnans släkts ställning i samhället än hennes kön. Överklassens kvinnor hade möjlighet att skaffa sig stor makt trots att de var kvinnor. En av de mest förnåma vikingagravarna man hittat är en norsk rik kvinnas grav i ett välbevarat vikingaskepp från 800-talet. Här fann man dåtidens alla vardagsföremål från kvinnosfären inklusive textilier. Och med sig i graven hade hon en trälkvinna.

Slavsamhället under vikingatiden

Vikingsamhället byggde delvis på slavarbete, även om större delen av jorden brukades av fria om än fattiga självägande bönder. Man vet inte exakt hur stor del av befolkningen som var träl- lar. Enligt de beräkningar som gjorts var omkring 20 procent av befolkningen träl- lar. Träl kunde man bli genom att födas av en träl- kvinna eller genom att tas till fånga i vuxen ålder. Handel med träl- lar var en vikingarnas främsta varor runt om i Europa.

Som träl var man ägarens egendom och saknade helt rättighe- ter, man som kvinna. Dödades en träl hade ägaren rätt till ersät- ning för förlusten. Trälkvinno kunde utnyttjas sexuellt av sin ägare, även om det sågs med visst förakt att en fri man låg med en trälkvinna. Grannens trälkvinna fick inte ofredas utan tillåtelse. Om däremot en fri kvinna låg med en träl kunde hon själv göras till slav om hon inte köpte sig fri genom böter.

Kristendomens införande innebar inte träl- domens avskaffande vare sig i Sverige eller någon annanstans, träl- lar fick man ha bara ägaren var kristen. Men kyrkan förbjöd dödande av träl- lar under fastan samt på helgdagar!

Som träl hade man möjlighet att arbeta sig fri. Man kunde få ett stycke jord av sin ägare som man skulle bruka upp och bli en slags torpare på en större gård. Det tog dock flera generationer innan den tidigare trälens ättlingar hade fått full frihetsstatus och där- med lagliga rättigheter. Det vanligaste var dock att frigivna träl- lar förblev jordlösa – de förblev på samhällets botten som daglönare eller tjänare.

Samhället förändras – klassamhället förstärks

I slutet av vikingatiden skedde en förskjutning av synen på ägan- de av jorden. Från att ha varit familjejord blev ägande av jorden mer individuell, dvs. utvecklingen gick mot privatägande av jor- den. Samtidigt skedde en annan stor förändring rum inom det svenska samhället. Jordinnehav förblev måttet på rikedom men själva utnyttjandet av jorden fick allt större betydelse. Det var inte bara viktigt hur stor areal du ägde, utan hur mycket du kunde få ut av jorden.

Under det nordiska slavsamhällets sista tid dominerade boskapsskötseln. Överskottet från jordbruket var inte så stort och de största rikedomarna hade skapats genom röveri och genom handel, framför allt slavhandel i Öst- och Västeuropa. Men under 1000-talet infördes en rad förbättringar av produktionsmedlen i Norden. Med bättre yxor, plogar och järnskodda spadar kunde mer skog fällas och nya åkrar plöjas och brukas.

Förutom verktygen förbättrades även utsädet och gav mer korn per strå vilket innebar större skördar. Boskapsskötseln kom allt mer i skymundan, särskilt i slättområdena, och det blev säd som allt mer kom att användas som betalning av skatt, arrende och tionde.

Denna utökning av den brukade jorden ökade storbondens, dvs. jarlens, maktställning på bekostnad av den vanlige självägande bonden, som i delar av landet blev beroende av herremannens beskydd. Men större uppodlade arealer krävde också folk som brukade dem. Det blev mer ekonomiskt att frige träl- lar och låta dem bryta ny mark och betala arrende än att stå för trälens uppe- hälle.

Kristendomen fick ett uppsving, då den ideologiskt utnyttjades till att rättfärdiga detta stärkande av privategendomen. Kyrkan var

intresserad av personligt ägd jord som kunde skänkas i utbyte mot en plats i paradiset – det hade varit svårare när det rörde sig om familjegendom.

Sverige höll alltså successivt på att förvandlas till ett feodalt samhälle. Jämfört med resten av Europa kom dessa förändringar sent. I det feodala samhället förändrades familjebegreppet och privatägandet blir allt viktigare. Och för den svenska kvinnan förändras mycket – inte på en gång utan bit för bit under det vi kallar för medeltiden.

Kyrkan som den såg ut vid denna tid hade betydelse för att en mer kvinnofientlig inställning spred sig, men den viktigaste faktorn var den ekonomiska utvecklingen mot ett stärkande av privategendomen. Arvet koncentrerades allt mer till den äldste sonen. Detta krävde att man var säker på att barnet var ”äkta”. Det var därför nödvändigt med en ideologi som kontrollerade kvinnans sexualitet – hon skulle vara oskuld vid giftermålet och sin make trogen under äktenskapet.

Kyrkans syn var det som rättfärdigade kvinnans nertryckande. Samtidigt tog det flera hundra år innan prästerskapet lyckades få det till att det var kvinnans fel att en man ville ligga med henne. Under medeltiden fortsatte inte bara kvinnan utan även mannen att straffas för hor och oftast var det mannen som fick det hårdaste straffet (dödstraff).

Man skyller ofta prästerskapets påtvingade celibat (detta infördes relativt sent – i den tidiga kristna kyrkan fick prästerna gifta sig) som förklaring till deras kvinnofientlighet. Men då ska man minnas att de värsta kvinnoförföljelserna i vårt land (häxprocesserna) skedde under 1500- och 1600-talet då vi blivit protestanter och prästerna åter fick gifta sig. Parallellt pågick samma kvinnoförföljelser i det presbyterianska England och det katolska Frankrike, så kvinnofientligheten får sökas djupare i samhället än i religionen.

Den svenska kvinnan under medeltiden

Hur hade då den vanliga kvinnan det i början av medeltiden? Var hon rik gifte hon sig tidigt – giftermål var tillåtet från 12 års ålder som led i en maktallians. Vanligtvis ingicks dock inte giftermålet förrän senare – fattiga flickor fick ofta tills de blivit minst 20 år innan de hade råd att gifta sig.

Vid giftermålet fick dottern en hemgift som ska ses som ett förskott på hennes arv. Hemgiften var ofta hälften av broderns arvdel. Mannen skulle i sin tur ge sin hustru en morgongåva. Hemgiften och morgongåvan var kvinnans egendom som förval-

Under vikinga- och medeltiden var det gårdens husmor som bryggde gårdens öl – en viktig uppgift under självhushållet.

tades av mannen under äktenskapet, men blev hon änka fick hon rätt att själv disponera sina ägodelar. När fadern dog gick gården till äldste sonen. Övriga söner och döttrarna ärvde bara lösöre.

Var man fattig fanns inte speciellt mycket att få ut i hemgift eller att ge i morgongåva. För att få gifta sig krävdes dock att man skulle kunna erlagga en viss minimisumma vilket kunde utgöra ett hinder för giftermål för den fattige. Kanske var detta ett sätt för samhället att förhindra att allt för utblottade skaffade barn.

Hur det konkret såg ut runt om i Sverige berodde på de lokala förutsättningarna. I de bördiga delarna av Väster- och Östergötland och senare även i Uppland och Sörmland där spannmålsodling dominerade, fanns fler arrendebönder och här var ofta kvinnans ställning sämre eftersom det i huvudsak var mannens arbete som stod för arrendet. I de områden där boskapsskötsel fortsatte att dominera, var kvinnans ställning i samhället ofta starkare.

Klostren kunde vara en fristad för många kvinnor där de kunde få kunskap och slippa vara en vara på äktenskapsmarknaden, där de kunde undvika att vara en bricka i maktallianser. Men detta var bara en lösning för adelns och storböndernas döttrar. För att bli antagen som novis krävdes någon form av gåva till klostret, dvs. man köpte sig en plats i klostret. Annars skulle nog många fattiga änkor tagit sin chans att på så sätt få mat för dagen och tak över huvudet!

Men även mindre bemedlade kvinnor kunde få komma till klostren för att bli s.k. leksystrar och sköta de tyngre sysslorna som bakning och jordbruksarbete.

Under medeltiden fanns majoriteten av befolkningen på landsbygden och arbetade inom jordbruket. Det fanns oftast en arbetsfördelning med manliga och kvinnliga sysslor. Men denna fördelning var inte statisk, men den var oftast flexibel bara åt ett håll! Kvinnor kunde vid behov rycka in och ta över mannens arbetsuppgifter i hans frånvaro p.g. krig, sjukdom eller död. Men det var förnedrande för mannen att göra kvinnosysslor som hemarbete.

Den bild vi alla vuxit upp med är kvinnan som det svaga könet med dåliga kroppskrafter och behov av hjälp. Detta må stämma med 1800-talets borgarkvinnor och 50-talets amerikanska hemmafruideal, men det har lite med verkligheten att göra. Majoriteten av Sveriges kvinnor har alltid varit dubbelarbetande.

På olika museer i Europa kan man se kvinnliga kolgruvearbetare, kvinnliga industrimedier, kvinnliga murare – inget arbete har ansetts för tungt eller ohälsosamt för kvinnokroppen så länge hon varit tillräcklig frisk för att arbeta. Graviditet och amning har inte utgjort något moraliskt hinder. Någon hänsyn mot underklassens kvinnor har överheten aldrig visat.

Så var det även under medeltiden. Hustruns främsta uppgift må vara att föda arvingar, men däremellan var det bara att hugga i. Kvinnan skötte inte bara hem och matlagning, sömnad och vävnad. Kreatursskötsel var också kvinnans arbete, liksom mjölkning och tillverkning av smör och ost. Hon ansvarade för linäkern och roväkern, och kvinnan hjälpte till att skära säden vid skörden. Ju rikare bonden var, ju fler drängar och pigor som fanns, desto mindre av grovarbetet behövde hustrun delta i.

Tjänstefolket, de jordlösa, var ofta trälarnas arvtagare. Även döttrar till arrendebönder och småbönder fick tjäna piga om hon inte kunde få ett eget hem att sköta. Arbeta för att överleva helt enkelt, för som jag sa tidigare krävdes viss egendom för att få gifta sig.

Omkring hälften av Sveriges bondefamiljer var vid denna tid var skattebönder, dvs. själva ägde sin jord. I europeiska mått sett

är detta mycket. De flesta av dessa hade dock små gårdar där hus-truns arbete var absolut nödvändigt för att hålla svälten borta. Den andra delen av bondebefolkningen var landbor som arrenderade jord av adeln, kronan eller kyrkan. Även här var kvinnans aktiva deltagande i gårdens arbete en ekonomisk nödvändighet.

Under medeltiden ökade arbetsfördelningen mellan landsbygd och stad. Allt fler arbetsuppgifter blev specialyrken och en hantverkarklass växte fram i städerna. Hantverkarna samlades i skrän med noggrant reglerade förordningar om vem som fick bedriva yrket. Samtidigt var hantverkarhustrun mestadels upplärd i man-nens yrke och ofta var de så kunniga att de klarade av att fortsät-ta med rörelsen om maken blev sjuk eller dog, bara skrået tillät det och det gjorde i många fall.

Gruvnäringen var också en verksamhet som växte under medeltiden. Även här deltog kvinnorna i familjens försörjning. Det var kvinnoarbete att krossa malmen ovan jord. Hustrun kunde även hjälpa till vid masugnen och kunde köra hästtransporter med träkol, ved och tackjärn. Även smedshustrurna hjälpte till i man-nens arbete.

Kvinnans lagliga rättigheter

Under medeltiden var alltså kvinnornas arbete utanför det tradi-tionella hushållsarbetet en förutsättning för familjens försörjning. Hustrun och även döttrarna var en del av ett familjeföretag. Men vad hade hon för lagliga rättigheter?

Som ogift var kvinnan omyndig och hennes talan fördes då av fadern eller en annan manlig släkting. När hon gifte sig var det maken som övertog denna roll. Enligt de olika landskapslagarna skulle hennes målsman företräda henne på t ex tinget. Kvinnan kunde äga både mark och egendom men denna förvaltades av hennes far eller maken.

Men trots bristande juridiska rättigheter i lagtexten ser man i gamla rättegångsprotokoll att kvinnor själva kunde föra sin talan på tinget i många fall. Det var först senare, med den starka statli-ga styrningen av rättsväsendet som infördes på 1600-talet som kvinnorna trängdes tillbaka i praktiken. Medeltidens kvinnor ärvde sina föräldrar, om än inte lika mycket som bröderna. En änka blev myndig och kunde dessutom ärva sin mans yrke, t.ex. bli smed eller t.o.m. länsman.

Moraliskt hade man en annan syn på kvinnan än det vi är vana vid utifrån våra lutheranska fördomar. Föräktenskapliga förbin-delser var inte tillåtna men det var mannen som fick stå till svars för dessa. Mannen ansvarade alltså för sin egen sexualitet.

Själva äktenskapet började med ett avtal mellan de två inblan-dade familjerna - trolovning. Trolovningsbarn hade lika rättighe-ter som barn födda i äktenskapet. Den kyrkliga vigseln var ofta bara en formsak som inte alla genomgick. Först 1734 blev detta den enda lagliga formen för äktenskapet.

Stormaktstiden – den svenska kvinnan blir rättslös

Sedan kom 1600- och 1700-talet och kvinnans ställning försäm-rades generellt. Men för att förstå den ideologiska förändringen måste man sätta in kvinnohistorien i ett större ekonomiskt sam-manhang. Det feodala samhället var förhållandevis svagt utveck-lat i Sverige jämfört med resten av Europa, men i slutet av medel-tiden stärktes de största jordägarfamiljernas makt. Kontrollen över viktiga näringsgrenar som gruv- och malmhantering koncen-trerades på färre händer. Det började skapas ett proletariat på

När gruvnäringen växte deltog även familjens kvinnor i malmbryt-ningen som gruvpigor.

landsbygden.

Privategendomen blev nu allt heligare. All jord skulle utifrån europeisk förebild gå till äldste sonen enligt s.k. fideikommiss. Med denna ekonomiska koncentration blev det nödvändigt med ett starkare försvar av privategendomen och klassamhället. Från att Sverige varit en ganska löst sammanhållen statsmakt på medeltiden skapades på 1500- och 1600-talet en stark centralmakt där t ex Vasaborgarna runt om i landet kan ses som symboler för denna nya ordning.

Staten tog också ett samlat grepp om lagstiftningen och infö-randet av lutherismen är en del av detta – kyrkan hade under medeltiden varit en stat i staten men nu var det slut med det. Kyrkan underordnades staten. Sverige utvecklades till en stor-makt och förde under nästan 100 år ständiga krig på kontinenten med katastrofala följder för landet. Man kan också se de första fröna till ett nytt ekonomiskt system där inte längre jordinnehav utan kontroll över handeln och t ex kopparproduktionen gav stör-re ekonomisk makt.

Övergången från det gamla till det nya krävde förändrade atti-tyder. I Sverige stod lutherismen för mycket av ideologin. Hörnstenen i Luthers samhällssyn var lydningen mot överheten. I samhället i stort var det lydning mot kungen, i det ekonomiska livet var det lydning mot husbonden/herren och i hemmet var det lydning mot mannen.

I det nya vigselformuläret från 1693 slogs det fast att kvinnan ska ”vara mannen lydig, älska honom, hålla honom som sitt huvud och förman. Ty kvinnan är skapat för mannens skull och

icke mannen för kvinnans skull.”!!!

Ökad fattigdom i krigens spår

Tiden 1620-1720 var ett svårt århundrade för det svenska folket – det var då som Sveriges namn enligt vår nationalsång ärat flög över jorden. Men dessa fornstora dagar skulle nog större delen av befolkningen gärna ha varit utan. Verkligheten för majoriteten i landen var bister – långt från borgarnas hjältekonungar. Generation efter generation av svenska män offrades i stormaktskrigen. Man beräknar att under de 100 år som Sverige var i krig på kontinenten ungefär 250 000 svenska män dog i kriget – de flesta av sjukdom och umbäranden. Med en befolkning på omkring 1,5 miljoner motsvarar det var 4:e man i det dåtida Sverige. Kriget fördes till största delen av svenska män som under 1600-talets första hälft dessutom var tvångsutskrivna.

Herremän som de la Gardie och Oxenstierna tog hem ofantliga rikedomar i krigens spår. Men för gemene man var kriget en katastrof inte bara pga. alla förluster i människoliv utan även ekonomiskt. Skattetrycket ökade och fattigdomen i takt med det. Sveriges kvinnor fick betala ett hårt pris. Med sina män och söner ute i kriget fick de själva stå för jordbruket. Men trots det sjönk inte jordbruksproduktionen utan i vissa områden t o m steg den. Och dog mannen kunde hustrun överta gården. I perioder under 1600-talet var i vissa delar av landet 20 procent av de registrerade bönderna kvinnor.

Trots kriget klarade sig alltså bondhustrurna sina familjers överlevnad även om mannen var borta årsvis eller dog. Men missnöjet bland bönderna mot utskrivningarna växte och i slutet av 1600-talet infördes alltså indelningsverket och Sverige fick en stående armé. Denna byggde på att bönderna slapp krigstjänst mot att de höll en soldat med torp, dvs stuga och en jordbit. Stupade soldaten i krig eller dog i sjukdom stod hans änka på bar backe – för torpet gick vidare till rotens nya soldat.

1600-talet var också århundradet när rikedom inte bara räknades i jordinnehav utan en penningekonomi började växa fram. Det skedde en polarisering i samhället. Bondesamhället började falla sönder och byarnas jord koncentrerades allt mer till storbönder genom skiftesreformerna. De var nödvändiga för att man skulle kunna införa nya produktionsätt som ökade avkastningen. Men mindre bönder kom i beroende av de större och på mitten av 1700-talet fanns ett ökat antal jordlösa.

Om det var svårt att hålla svälten borta när både mannen och kvinnan slet, så blev det ändå svårare att klara sig som änka med minderåriga barn. Detta gällde både på landsbygden och i städerna. De fick leva på allmosor eller hamnade i fattighuset. Landsbygdens fattiga fick ta jobb på godsens eller hos storbönder som pigor eller drängar, de fick arrendera ett torp mot betalning i dagsverken eller fick ta arbete när och var det än fanns – män som kvinnor.

Kvinnans ställning försvagas

Dessa samhällsförändringar slog hårt mot kvinnan. Behovet att säkra makten och rikedomerna inom familjen fick groteska former ideologiskt. Den nya lutheranska synen på äktenskapet har redan nämnts. Och nu hade mannen inte längre ansvar för sin sexualdrift. Det var kvinnan som var den skyldiga – hon frestade mannen till att vara otrogen. En ogift mor fick göra avbön inför alla i kyrkan och stöttes ur samhället. Häxprocesserna var bara kulmen

på dessa kvinnoförföljelser.

Även juridiskt pressades kvinnan tillbaka. Hon fick svårare att föra sin egen talan på tinget och hon förlorade rätten till att fortsätta makens ämbete om han varit statligt anställd. I den framväxande nya statsapparaten tilläts bara män. Kvinnan idiotförklarades av det förkapitalistiska samhället.

Även om kvinnorna pressades tillbaka på alla plan slog det olika hårt beroende på vilken samhällsklass hon tillhörde. Tillhörde hon överklassen kunde hon med stabil ekonomi styra och ställa liksom hävda sin rätt både ekonomiskt och juridiskt. Det mansfixerade 1600-talet tillät ju ”hjaltekungens” dotter, Kristina att bli statsöverhuvud trots att hon var kvinna.

En fattig torparflicka var rättslös. Som egendomslös var hon oftast ointressant som äktenskapspartner, men däremot inte som ”sängkamrat. Hon fick försörja sig själv bäst hon kunde som piga eller daglönerska. Blev hon lurad på lönen eller övergiven med magen i vädret, hade hon ingenstans att vända sig för att hävda sin rätt.

På 1700-talet var antalet ingångna äktenskap lika högt som idag – de flesta var gifta mer än en gång – inte pga. skilsmässor utan pga. för tidig död för den ena av parten. Kärnfamiljen så som den utmålats i nationalromantiska skildringar är liksom hemmafri en myt. Istället är det ofta ”mina barn, dina barn och våra barn” som gällt för familjen. Familjen var en ekonomisk enhet. En änkling med minderåriga barn behövde en ny kvinna i huset och hade han inte råd med piga var det till att ta sig en ny hustru istället. Änkan med små barn behövde hjälp med att försörja sig och barnen, så det fanns gott om äktenskapsvilliga kvinnor. Därav alla berättelser om den elaka styvmodern.

1600- och 1700-talets stora samhällsomvälvningar bröt sönder det feodala samhället och dess värderingar. Förändringarna var nödvändiga för den framväxande kapitalismen, privategendomens mest avancerade form. Priset var som framgått högt både för män och för kvinnor om du var fattig.

Men samtidigt skapade det nya förutsättningar för kvinnan. Den framväxande textilindustrin ropade efter kvinnlig arbetskraft. På 1800-talet fick allt fler kvinnor möjlighet att försörja sig själva. De kunde bilda egna hushåll även utan en make. Äktenskapet som institution gick tillbaka på 1800-talet både pga. att fler kvinnor valde att leva ensamma och för att kvinnan inte längre behövde äktenskapet som skydd mot svält om maken dog. Det fanns ju ändå inget att ära – bara att ta arbete för att försörja familjen.

Under 1800-talet stärks samtidigt successivt åter kvinnans ställning. Kvinnan fick tillträde till allt fler delar av samhällslivet. Men framstegen kom inte alla kvinnor till del – möjligheten att utnyttja nya rättigheter berodde på klasstillhörigheten. Klasslyftorna var fortfarande stora och trots bättre möjligheter att själv försörja sig inom industrin, blev avsaknaden av verkligt ekonomiskt och politiskt inflytande den överskuggande frågan – både för män och för kvinnor.

Arbetarkvinnans historia under kapitalismen är ett kapitel för sig och faller utanför denna översikt. Men för kvinnans slutliga frigörelse krävs privategendomens avskaffande – det är den lärdom vi kan dra av den nordiska kvinnohistorien. För kvinnans allt sämre ställning i samhället både ekonomiskt och juridiskt hänger intimt ihop med privategendomens och statens stärkande de senaste tusen åren. ■

Svensk kvinnohistoria del 2

– kvinnan under kapitalismen

Kvinnans historia berättas ofta utifrån en rad årtal som visar hur hon successivt fått ökade samhälliga rättigheter de senaste 150 åren och att vi idag har nått nästan men bara nästan ända fram till verklig jämlikhet mellan könen. Men detta är ett klasslöst sätt att beskriva kvinnohistorian. Den svenska kvinnan lever ju inte i ett socialt och ekonomiskt vakuum utan i ett klassamhälle som består än idag. En laglig rättighet leder ju inte automatiskt till att alla kvinnor kan utnyttja möjligheten.

När man ser på utvecklingen för kvinnan under de senaste 150 åren måste man därför även se till samhällsutvecklingen i stort både ekonomiskt och politiskt. Och när det sker en förändring måste man också fråga sig varför. Behov av barnpassning har alltid funnits för arbetarkvinnor med barn, men varför kom daghem först på 1970-talet? Var det behovet av kvinnor på arbetsmarknaden? Var det resultat av kamp eller var samhället ekonomiskt moget för denna åtgärd?

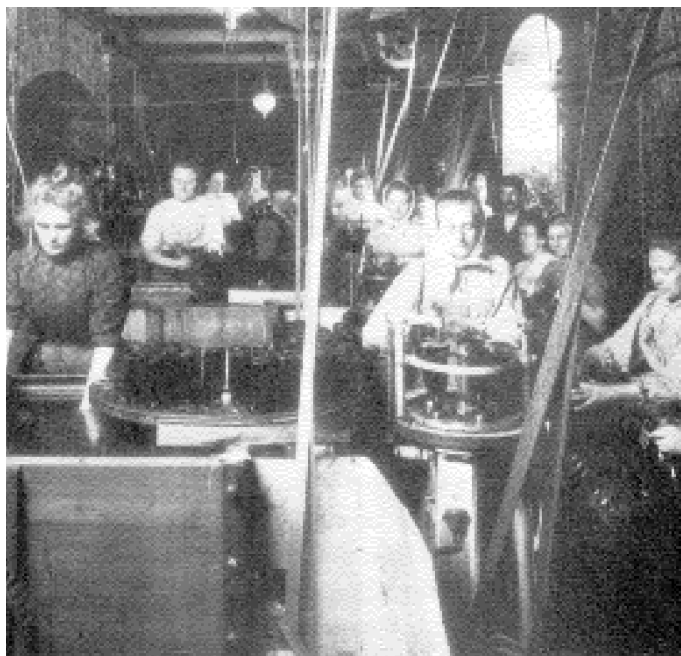
Det tidiga kapitalistiska samhället

Sverige under 1800-talets första hälft var fortfarande till största delen ett jordbrukssamhälle, men det var ett jordbrukssamhälle som inte längre kunde försörja alla sina medlemmar. Men den framväxande industrialismen skapade möjligheter att livnära sig i städerna. Och inte bara männen efterfrågades som arbetskraft. Även kvinnor och barn mottogs gärna som billiga alternativ där det var möjligt.

Det var framför allt till det som brukar kallas den lättare industrin som textilfabrikerna och bryggerier som de fattiga kvinnorna kom. Men det fanns även kvinnor som arbetade som malmsortrare, de arbetade på sågverk, på byggen och i hamnarna. Nöden har ingen lag och kvinnorna fick ta arbeten där de fanns. Fast alltid till en lägre lön än männen trots att arbetena var nog så tunga. Och många kvinnor stannade på landet och fick arbete inom jordbruket – som pigor och som mjölkerskor på de stora godsen.

Nu fanns för första gången möjlighet för kvinnor i stor omfattning att själva tjäna pengar och på så sätt bidra till sin egen och familjens försörjning när självhushållet började brytas sönder. Kvinnan behövde inte längre själv tillverka tyger och kläder – allt mer kunde köpas färdigt i affärer. För detta är ju den andra sidan av kapitalismen – varuproduktionen. Det som tillverkades på fabriker skulle ju säljas och många konsumtionsvaror blev billigare. Kvinnans arbetskraft kunde frigöras för lönearbete och istället köpa det som hon själv tidigare tillverkat i en uppåtgående spiral som vi egentligen ännu inte sett slutet av.

Lönearbete hade funnits tidigare i historien men aldrig i den omfattning som nu blev fallet. Hur värdesattes då kvinnans lönearbete? Mannens arbete blev norm. Hans lön skulle räcka till familjens uppehälle så att en ny generation arbetare kunde överleva till vuxen ålder. Samtidigt försökte fabriksägarna hålla nere männens löner för att själva tjäna så mycket som möjligt på de varor som producerades. Många gånger fick därför arbetarhustrurna hjälpa till med familjens försörjning genom extra arbete som att städa och tvätta för fint folk eller hemsömnad. Barnen fick i unga år börja arbeta – både pojkar och flickor.

Under kapitalismen har kvinnans uppgift vid öltillverkningen reducerats till att göra ren flaskorna – att brygga öl är nu ett manligt yrke

På fabriker arbetade oftast inte gifta kvinnor utan unga kvinnor och ensamstående äldre kvinnor. Deras lön skulle ju inte räcka till en hel familj, bara till dem själva och då behövde de inte lika mycket i lön som männen. Samma resonemang fanns även om arbetarhustrur av ekonomiska skäl stannade kvar på fabriken – en kvinna skulle ha lägre lön därför att hon inte hade den huvudsakliga försörjningsbördan. Ändå fanns en hel del ensamstående mödrar som utan hjälp från någon man försörjde sin familj. De fick inte högre lön för det. De kunde vara glada om de fick behålla sitt arbete och slapp prostituera sig.

Detta var naturligtvis en medveten strategi för att hålla nere löner även för männen samtidigt som arbetarkvinnorna kunde utgöra en arbetskraftsreserv att ta till eller avskeda allt efter konjunkturen. Kvinnornas lönerpressande funktion skapade motsättningar inom arbetarklassen mellan könen, istället för mellan herre och slav och detta är en av orsakerna till den tidiga fackföreningsrörelsens ibland nedsättande syn på kvinnornas kamp för lika lön för lika arbete. Det krävdes politisk medvetenhet att se nödvändigheten av arbetarkvinnans deltagande i kampen för ett bättre samhälle.

Borgarklassens kvinnor

Alla kvinnor på 1800-talet var inte hänvisade till ett liv i smutsiga hyreskaserner och till slit på fabriker eller till att gå upp i ottan för att mjölka kor. På landsbygden fanns storböndernas hustrur och döttrar som hade kvinnligt tjänstefolk som inte bara skötte kreaturen utan även hjälpte dem med hushållsarbetet. Och i städerna fanns ett växande antal kvinnor som tillhörde den nya framväxande borgarklassen.

De rikaste av dem levde ett liv som lyxhustrur – undersyssel-

satta pryda varelser som för att ha något att göra, fyllde dagarna med välgörenhet och med att förfasa sig över underklassens vulgaritet. Kvinnor som hade andra kvinnor som skötte markservicen – både i hemmet och vad gäller männens sexuella behov.

Det fanns också en medelklass där kvinnans främsta uppgift var att bli bra gift och sedan bli god husmor och god moder. Samtidigt skulle hon vara så bildad att hon kunde konversera om vitt skilda ämnen i salongerna. Döttrarna i dessa familjer fick bra utbildning via guvernanter i språk, litteratur och konst. Men de skulle även klara av praktiskt hushållsgöromål som att sy och leda köksarbetet.

Men alla borgarkvinnor var inte nöjda med detta liv i sysslöshet där den enda tillåtna flykten från välgörenhet var kulturella aktiviteter kring litteratur och konst. Det började dyka upp kvinnliga författare och musiker ffa bland medelklassen. Och genom deltagande i samhällslivet blev de väl förtrogna med liberalismens idéer.

Tvåkammarriksdagens införande

I mitten av 1800-talet hade det svenska samhället ekonomiskt omvandlats till ett kapitalistiskt samhälle. Men politiskt hade den nya borgarklassen begränsad makt. Den beslutande politiska makten baserades fortfarande på en ståndindelning och de lagar och författningar som fanns avspeglade det förkapitalistiska samhället och motsvarade inte den nya tidens krav på politiskt inflytande för den växande borgarklassen.

I Sverige ledde motsättningarna mellan det gamla samhället och det nya inte till revolution utan 1867 infördes två-kammarsriksdagen som får ses som en kompromiss. Den gamla härskarklassen behöll delvis sitt inflytande genom att tillåtas kontrollera 1: a kammaren. Den nya klassen fick kontrollen över 2: a kammaren. Viktiga lagändringar krävde godkännande i båda kamrarna.

Den borgerliga demokratin i Sverige i slutet av 1800-talet såg ut på följande sätt. Första kammaren valdes indirekt via landsting och de stora städernas kommunfullmäktige och ansågs representera "bildningen och förmögenheten". För att bli vald måste man vara man, fyllt 35 år och ha en viss årsinkomst eller förmögenhet. Mandattiden var 9 år.

Ledamöter till andra kammaren valdes via majoritetsval i enmansvalkretsar. Mandattiden var tre år. För rösträtt till andra kammaren krävdes att man var man, hade fast egendom eller hade betalt skatt på en årsinkomst på 800 kr. För att väljas som ledamot krävdes att man hade rösträtt enligt ovan, var man och hade fyllt 25 år. Det innebar att i slutet av 1800-talet endast 21 procent av alla svenska män över 21 år hade rösträtt. Eller om man ser till hela befolkningen, alltså även kvinnorna – endast 10procent av den vuxna befolkningen hade rösträtt.

Kvinnans lagliga rättigheter i mitten av 1800-talet

Denna demokrati uteslöt alltså alla kvinnor oavsett klasstillhörighet från röstande på riksplanet. På det kommunala planet såg det lite annorlunda ut vilket jag återkommer till. Juridiskt var det också illa ställt för de flesta kvinnor fram till mitten av 1800-talet. Ogift dotter hade förmyndare, oftast fadern. Som gift var maken förmyndare för hustrun. Änkor var myndiga, dvs. "råde över sig och sitt gods själ" men behövde förmyndare till sina barn.

Men den nya medelklassens kvinnor var inte nöjda med sin lott.

De ville få del i det ny samhället och ha en möjlighet att försörja sig själva ståndsmässigt. Nu var det inte så att kvinnor i mitten av 1800-talet på något sätt var utestängda från den nya fria arbetsmarknaden. Men de arbeten för kvinnor som fanns var som tjänstefolk eller på fabrik och det dög inte.

Döttrarna själva hade dock knappast några möjligheter att trycka på för förändringar. Istället fick de hjälp av männen. Antalet ogifta kvinnor inom borgarklassen ökade och fadern hade försörjningsplikt även för sina vuxna ogifta döttrar. Och det enda socialt accepterade yrket för dessa kvinnor var guvernantens. Ogifta vuxna döttrar blev en belastning för familjens ekonomi och minskade ju då indirekt på storleken på det kommande arvet.

Det nya ekonomiska systemet krävde också frigörande av kapital från familjeförmögenheten. I mitten av 1800-talet kom en bolagslagstiftning som ställde familjens ekonomi utanför företagets och banker började dyka upp. Den gamla arvsrätten som gav sönerna 2/3 av arvet och döttrarna 1/3 blev förlegat och 1845 infördes lika arvsrätt för män och kvinnor. Medelklassens döttrar förväntades kunna stå på egna ben även om de inte blev bortgifta.

Det är mot denna bakgrund man ska se de förbättringar för kvinnan som kom i mitten av 1800-talet och som av feminister brukar anses som genombrottet för kvinnörelsen. Men det var inte speciellt mycket rörelse underifrån från de berörda kvinnornas sida även om vissa borgarkvinnor deltagit i debatten som föregick ändringarna. Och de flesta ändringar som kom gynnade endast en minoritet av Sveriges kvinnor.

Vad var det då för förändringar som kom? Det infördes näringsfrihet, dvs. möjlighet att starta företag eller affär som var lika för män och ogifta kvinnor. Kvinnor fick rätt att ta studenten som privatister, de fick rätt att inneha vissa lärartjänster och fick rätt att ta akademisk examen med undantag för i teologi och juridik. Men hur många arbetarbarn – pojkar eller flickor - hade den faktiska möjligheten att utnyttja dessa rättigheter vid denna tid? Det skulle dröja nästan 100 år innan arbetarbarnen i verkligheten började ta sig in på universitetet i någon större omfattning!

Kvinnor fick också 1862 rösträtt i de kommunala valen om de var ogifta eller änkor. Men samtidigt var den kommunala rösträtten inkomstgraderad och det var endast en minoritet svenska kvinnor som fick denna rätt.

1889 blev kvinnor valbara till fattigvård, skolstyrelser och vissa andra kommunala församlingar om hon var ogift och egendomsinnehavare. Detta var knappast något som fattiga kvinnor såg som ett framsteg för mänskligheten, av döma av alla nidporträtt av ogifta snörpiga mamseller som utövade sin myndighet i fattigvårdsstyrelser och liknande. Det kvittade nog lika om det var en man eller kvinna man fick förödmjuka sig för.

En förändring kom även fattiga kvinnor till del - om de förblev ogifta blev de ändå fr.o.m. 1863 myndiga vid 25 års ålder. 1884 sänktes myndighetsåldern till 21 år för ogifta. Giftna kvinnor fortsatte att stå under mannens förmyndarskap fram till 1921.

Kvinnor fick också rätt att gifta sig mot förmyndarens vilja. Gift kvinna fick även rätt att bestämma över egen inkomst. Hon fick dock inte egen debetsedel utan sambeskattas med maken vilket innebar att hon trots inkomst inte kunde komma i fråga för att rösta i kommunalvalen.

Men det fanns inga lagar som skyddade ogifta mödrar eller övergivna hustrur som för familjens uppehälle fick slita för dåliga löner i fabriker. De riskerade istället att få träffa på en bor-

garkärring från fattigvårdsstyrelsen som moraliserade över deras situation – ingen kvinnlig medkänsla för en olycksyster här inte. Klasstillhörigheten var viktigare än könet även bland medelklassens liberaler.

1864 kom faktiskt en lag som avsåg att skydda kvinnan. Det året förbjöds nämligen mannen att aga sin hustru. Men det var och är fortfarande tyvärr en lag som inte förmått skydda utsatta kvinnor.

Än i dag dör kvinnor efter att ha blivit misshandlade av sina män – trots polisanmälan.

Kampen för kvinnlig rösträtt

Under 1800-talets andra hälft hade industrialismen slagit igenom i Sverige och vid sekelskiftet fanns på sina håll redan andra generationens arbetare. Arbetarna började framträda som en klass för sig. Liberalismen började ge vika för socialismen inom arbetarrörelsen. Men i det socialdemokratiska partiet som bildades 1889 fortsatte den ideologiska kampen mellan socialism och liberalism och detta kom att avspeglas i synen på kvinnans organisering i de nya fackföreningarna och i rösträttsfrågan.

Vid 1800-talets slut arbetade drygt 19 procent av landets kvinnor >15 år utanför hemmet. Naturligtvis arbetade ytterligare en stor andel kvinnor utanför hemmet eftersom de som arbetade i andras hem eller på familjen jordbruk inte är med i statistiken. Detta ska jämföras med motsvarande siffra för män som låg på 85 procent. Detta var en tid då arbetarrörelsen ffa kämpade för politiskt inflytande i riksdagen genom kravet på rösträtt även för arbetare samt för rätten till kamp för bättre löner och arbetsförhållanden via egna fria fackföreningar.

Genom reformerna i mitten av 1800-talet hade medelklassens kvinnor börjat få tillträde till yrkesliv och utbildning. De hade

möjlighet att leva sina egna liv men de flesta saknade politiskt inflytande. Det började dyka upp kvinnoorganisationer som försökte organisera kvinnor oavsett klasstillhörighet kring rösträttsfrågan. Detta var en internationell företeelse och den militanta suffragetterörelsen i Storbritannien är den mest kända och i denna ingick många brittiska arbeterskor.

I Sverige bildades "Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt" 1903 och i den samarbetade liberala och socialdemokratiska kvinnor. Den var inte speciellt militant utan arbetade med att genom petitioner försöka påverka riksdagen att inte bara föreslå rösträtt för män utan även för kvinnor. Men Landsföreningen linje var att kämpa för rösträtt på samma villkor som de som männen hade. Det innebar att den inte var för att få bort de inkomstpärrar som gjorde att många manliga arbetare inte heller hade rätt att rösta.

Föreningen lyckades dock inför 1907 års riksdag bli a via arbetsplatser få ihop 142 000 underskrifter för rösträtt oavsett kön. Detta ska jämföras med att 5 år tidigare hade 120 000 arbetare strejkat för rösträtt. Denna massiva uppslutning för att rösträtten även skulle omfatta kvinnor innebar naturligtvis att kravet även hade stort stöd i den manliga befolkningen.

Men detta krav stöddes inte av det liberala partiet eller ledningen för det socialdemokratiska partiet som med Branting i spetsen menade att om man blandade in rösträtt för kvinnor så skulle allmän rösträtt för män fördröjas ytterligare. Kvinnorna fick vackert vänta på sin tur! Även kvinnorättsförespråkare som Anna Sterky och Kata Dahlström slöt upp bakom denna linje.

Inom SAP fanns olika meningar om denna linje. Det var inte bara partiets kvinnor som förespråkade lika rösträtt för alla myndiga oavsett kön eller inkomst. Redan August Palm hade 1884 i Tiden förespråkade: "Allmän och direkt rösträtt för man och kvinna som fyllt 21 år."

August Palms linje delades av många andra. När regeringen 1906 föreslog även kvinnlig rösträtt och valbarhet sa andra kammaren faktiskt ja men förslaget gick trots detta inte igenom eftersom det förkastades av 1:a kammaren. 1907-09 beslöts att även gifta kvinnor skulle ha kommunal rösträtt och bli valbara till kommunala uppdrag om de var röstberättigade enligt den 40-gradiga skalan, en inkomstpärr.

Allmän rösträtt för män och fortsatt kamp för kvinnlig rösträtt

1909 fick alla vuxna män rösträtt till riksdagens andra kammare oavsett inkomst eller förmögenhet. Valen skulle vara proportionella och inte majoritetsval som tidigare. Det innebar att varje parti skulle vara representerade utifrån det procentuella stöd de hade från väljarkåren och inte utifrån om de fick majoritet i en viss valkrets eller ej.

Man skulle ju förvänta sig att SAP efter nästa val, när partiet fått in fler representanter i riksdagen tillsammans med liberalerna skulle driva igenom även kvinnlig rösträtt. Men så blev inte fallet, trots att SAP 1908 skrev in frågan om kvinnlig rösträtt i sitt parti-program.

De socialdemokratiska kvinnorna fick fortsätta sin kamp. Efter en gemensam europeisk socialistisk kvinnokonferens 1910 tog de avstånd från den borgerliga kvinnoorganisationen. Man beslöt också att införa en särskild kvinnodag som skulle användas för agitation för kvinnlig rösträtt. I Sverige hölls denna kvinnodag för första gången 12 maj 1912 då arbetarkvinnor på ett tiotal platser runt om

Kampen för kvinnlig rösträtt fördes av både arbetarkvinnorna och borgarklassens kvinnor – men synen på vilka kvinnor som skulle ha rätt att rösta skiljde dem åt.

i landet demonstrerade för sitt krav – kvinnlig rösträtt.

Det skulle dock dröja ända till 1919 – efter en tid av hungerupplopp och social oro – innan riksdagen beslutade om att alla myndiga kvinnor fick rösträtt och även blev valbara till riksdagen. Det var arbetarklassens kamp och den revolutionära situationen som rådde i Sverige efter kriget som ledde till kvinnlig rösträtt. I det första allmänna valet 1921 valdes 4 kvinnor in i 2:a kammaren och 1 in i 1:a.

1921 blev även gifta kvinnor myndiga vid 21 års ålder och makarna fick gemensamt ansvar för barnen. Det innebar att en kvinna inte längre behövde en förmyndare till sina barn om maken dog. Men levde maken var det han som var barnens förmyndare. Det var först 1950 som båda föräldrarna blev förmyndare åt barnen.

Kampfrågor för arbeterskor och arbetarhustrur kring sekelskiftet

Hur var det då med kvinnornas deltagande i den ekonomiska kampen vid sekelskiftet? Den första kända strejken bland kvinnor i Sverige var 1881 då tändsticksarbeterskorna i Jönköping gick ut i strejk. 1888 strejkade murarsmäckorna i Stockholm för högre lön och vann. Under 1890-talet förekom ett flertal strejker inom bl a textilindustrin. Strejkerna syftade både till högre löner och till förbättrade arbetsförhållanden. Detta var innan fackföreningarnas tid och strejkerna var löst organiserade och kvinnorna var sällan med i några politiska organisationer.

Arbeterskornas fackliga organisering blev därför en viktig fråga för den socialdemokratiska kvinnorörelsen i dess barndom. Det var främst ogifta kvinnor som var lönearbetare. Många gånger arbetade kvinnorna på små företag där det var svårt att organisera sig fackligt. För att kunna sluta avtal krävdes att det fanns en fackförening men även att arbetsgivaren var med i SAF och det var långt ifrån alla företagare som var detta. Därför gällde det att få kvinnor att organisera sig fackligt överhuvudtaget. 1902 bildades Kvinnornas Fackförbund för att denna agitation skulle underlättas.

På andra arbetsplatser där det redan fanns fackliga organisationer blev likalönsfrågan viktig. Kvinnor tjänade ofta bara 40-60 procent av vad männen gjorde trots likartade arbetsuppgifter. De socialdemokratiska fackförbundens ledning förespråkade dock sällan en minskning av denna klyfta eftersom de menade att det skulle sänka lönerna för männen! Vi känner igen samma argument från dagens Sverige när de stora mansdominerade fackförbunden uppmanar Kommunal att hålla igen på sitt lönekrav.

Naturligtvis var arbetarrörelsens krav på 8-timmars dag ett viktigt agitationskrav även för arbeterskorna. Även om många var ogifta fanns bland dem även ensamstående mödrar och hustrur till män som av olika orsaker inte kunde försörja familjen. Förutom 10-12 timmars arbetsdag på fabriken hade de hemarbetet kvar när de slutade för dagen. Det innebar att många varken hade tid eller ork att engagera sig fackligt eller politiskt.

Det började inom den socialdemokratiska kvinnorörelsen även att resas mer specifika kvinnofrågor som krav på betald ledighet i samband med barnafödelse. Barnadödligheten låg vid denna tid fortfarande högt på omkring 10 procent och de flesta av dessa barn dog dagarna efter födseln. 1900 infördes därför förbud för nyförlösta kvinnor att arbeta de fyra första veckorna efter förlossningen. Men eftersom de inte fick någon ersättning var det en ekonomisk katastrof för många. Och ofta sparkades kvinnan när

Redan vid sekelskiftet fanns barnkrubbor där arbeterskor mot ersättning kunde få hjälp med barnpassning medan de arbetade.

hon skulle ha barn.

Den tidiga arbetarrörelsen tog även upp frågan om preventivmedel och barnbegränsning men inte heller denna fråga drevs speciellt ihärdigt. 1910 förbjöds försäljning av och upplysning om preventivmedel. Stora familjer förblev ett gissel för arbetarkvinnorna medan borgarkvinnor ofta kunde kringgå förbudet och skaffa sig kunskap om metoder för barnbegränsning.

Olika livsvillkor för arbetarkvinnor och borgarkvinnor – trots samma kön!

Även om 1/5 av Sveriges kvinnor yrkesarbetade vid denna tid var den absoluta majoriteten hemmafruar. Men att vara hemmafru i ett arbetarhem var minsann ingen dans på rosor. Det var hårt arbete från morgon till kväll. Den normala bostadsstorleken var 1 rum och kök med kallvatten i köket, dass på gården eller WC på svalen. Spisen eldades med ved alternativt gas och allt varmvatten fick värmas. I denna miljö skulle hon laga mat till sin stora familj, tvätta deras kläder och hålla dem rena. Badmöjligheter fanns bara i form av tvättbaljan på köksgolvet. Med varmvatten uppvärmt på spisen!

Hon skulle också få hushållspengarna att räcka till mat och kläder till barnen. Hade hon en make som hade dålig lön, var arbetslös eller söp fick familjen det svårt. Avståndet till svält och undernäring var litet. Ofta fick hon arbeta extra med städarbete eller sömna för att dryga ut hushållskassan.

Arbetarkvinnan kunde alltså när hon slutade skolan gå ut i produktionen som fabriksarbeterska, bli hemmafru när hon gifte sig men arbeta både i sitt eget hem och arbeta utanför hemmet på kvällen och om hon blev änka eller övergiven av maken åter hamna på fabriken. Kvinnor var ofta de som fick gå först vid arbetsbrist eftersom de inte var huvudförsörjare i familjen. Hon var i allra högsta grad det man kallar för reservarmé för arbetsmarknaden.

Detta skall man ställa mot de yrkesverksamma borgarkvinnornas vardag. De hade nu möjlighet till att skaffa sig utbildning och eget arbete oavsett om de var gifta eller ogifta. De kunde välja yrke efter intresse och inte bara ta jobb där det fanns oavsett löns storlek. De hade ju andra kvinnor de kunde anställa för att hand om barnen, hushållet och tvätten. De behövde inte dubbelarbeta. Det enda de hade gemensamt med arbetarkvinnorna var att de också av naturen begåvats med två X-kromosomer.

Kvinnofrågor då och nu är alltid klassbundna även om vissa gemensamma beröringspunkter finns.

Kvinnlig rösträtt

Detta var läget för de svenska arbetarkvinnorna vid första världskrigets utbrott. Högern hade regeringsmakten och socialdemokratin hade ingått s.k. borgarfred med dessa reaktionärer. Fastän att Sverige inte var i krig, innebar kriget en ökande misär bland arbetarklassen. Mat exporterades till Tyskland trots brist i landet och ransoneringkort infördes. Reallönerna sjönk med 50 procent mellan 1913-17 och våren 1917 blev det akut livsmedelskris. Runt om i landet hölls hungerdemonstrationer.

Det började med strejker på fabriker för höjning av levnadsstandarden till förkrignivå samt för 8-timmars arbetsdag. På kasernerna bildades arbetarråd och i städerna avlöste demonstrationerna varandra. Landets arbeterskor deltog aktivt i denna revolutionära rörelse och i t ex Stockholm deltog 7000 kvinnor i en demonstration organiserad via kvinnliga sko- arbeterskor. I de olika demonstrationerna lyftes arbetarkvinnornas krav fram.

Men det var inte bara kvinnorna från fabriker som gick ut i demonstrationerna. Även arbetarhustrurna gick ut på gatorna – mödrarna till hungriga barn hade fått nog. De demonstrerade för sina familjers överlevnad och tog ibland saken i egna händer genom att plundra livsmedelsaffärer eller tvinga handlarna att sälja utan ransoneringskort.

Polisen slog hårt till mot dessa demonstrationer och den tog ingen hänsyn till att deltagarna ofta var kvinnor utan misshandlade dem som de kom åt. Och många av de som efteråt dömdes var kvinnor. Men inga poliser dömdes.

Arbetarna fick även delar av sin ledning emot sig. De ledande socialdemokraterna försökte få stopp på demonstrationerna och aktionerna. Frågan skulle lösas via förhandlingar och riksdagen istället. Samtidigt skärptes motsättningarna inom SAP, partiet splittrades och i maj 1917 bildades Sveriges Vänstersocialdemokratiska parti. Men vänstern inom arbetarrörelsen var för svag för att föra den oftast spontana rörelsen inom arbetarklassen framåt mot borgarregeringen. Istället ebbade rörelsen ut under sommaren 1917.

I valet samma höst gick högersocialdemokraterna ut med krav på allmän rösträtt, dvs. rösträtt även för kvinnor, och bortröstade av högerregering. Samtidigt uppmanade de arbetarna till besinnning med slut på demonstrationerna och försäljning av livsmedel genom tvångsinventeringar. SAP stärkte sina ställningar efter valet och ingick en koalitionsregering med liberalerna. De tog udden av fröet till en svensk revolution och högern accepterade i rena förskräckelsen både kvinnlig rösträtt och 8-timmars dag under riksdagen 1918.

Klasskamp eller reformism – skilje fråga även för kvinnoorganisationerna

Efter partisplittringen togs genast initiativ för att åter bygga upp en socialistisk kvinnorörelse på klasskampens grund. Vänstersocialdemokratiska kvinnoklubbar bildades runt om i landet och tidningen Röda Röster började ges ut varje månad. Tidningen och klubbarna agiterade för arbetarkvinnornas organisering i kampen för socialismen och för kvinnornas anslutning till fackföreningarna. 1921 bytte Vänstersocialdemokraterna namn till Sveriges kommunistiska parti.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet som bildades 1920 arbe-

tade däremot främst med olika reformfrågor som moderskapspenning och ändring av fattigvårdslagstiftningen. Det var visserligen angelägna frågor för arbetarkvinnorna men det som framförallt skiljde dem från vänstern var synsättet på hur kraven skulle genomföras. Kommunisterna förespråkade självständig kvinnokamp medan de socialdemokratiska kvinnorna kom med förslag som de vädjade till sin partiledning att genomföra i riksdagen.

Sedan fanns även reaktionära kvinnoorganisationer som Lotta Svärd och Röda Stjärnan. Namnet till trots var detta organisationer som hade till uppgift att mobilisera borgarkvinnor som strejkbrytare vid strejker och ffa under kvinnostrejker under 20-talet var de i aktion vid ett flertal tillfällen under polisens beskydd. Lotta Svärdorganisationen var alltså föregångare till nutidens lottakårer!

Klasskamp och kvinnokamp på 20-talet

I början av 20-talet hade antalet kvinnor som var yrkesverksamma ökat till 27 procent av alla vuxna kvinnor. 1926 fanns 134 000 industriarbeterskor varav hälften i storstadsregionerna. De var dock i lägre grad än männen organiserade i fackföreningar. Av LO:s medlemmar var bara 10 procent kvinnor. Men då ska man komma ihåg att Textil och Hotell/restauranganställda ännu inte var med i LO. I mitten av 30-talet hade andelen kvinnor ökat till 15 procent. Samtidigt ökade andelen gifta kvinnor som arbetade utanför hemmet.

20- och 30-talet var årtionden där den kapitalistiska ekonomin genomgick den ena krisen efter den andra. Både löner och arbetsförhållanden försämrades och arbetarklassen fick utkämpa den ena försvarskampen efter den andra. I åtskilliga strejker var det kvinnor som stod i frontlinjen som t ex när tobaksarbeterskorna strejkade 1918 eller telefonisterna 1922 som både slutade med arbeterskornas seger. Andra gånger slutade strejkerna med nederlag och lönesänkningar.

Under lockouten 1925 som omfattade 130 000 arbetare – män som kvinnor – i pappers-, metall-, textil-, sågverks- och hotellarbetarförbunden förde kommunisterna linjen att övriga arbetare skulle gå ut i generalstrejk. Deras kvinnoutskott arbetade aktivt på att få med arbetarkvinnorna i denna kamp. De vände sig inte bara

Kampen för lika lön för lika arbete har varit en återkommande kampfråga för arbetarklassens kvinnor under hela 1900-talet och är fortfarande lika aktuell.

till kvinnor i industrin utan även i hemmen. Överhuvudtaget betonade kommunisterna vikten av att få med sig arbetarhustrurna vid männens strejker – ett helhjärtat stöd från hemmafronten var nödvändig för seger även om strejken tillfälligt innebar ett ökat umbärande för familjen.

Den viktigaste kampfrågan för de kommunistiska kvinnorna i fackföreningarna var förutom lönekampen som sådan, kampen för lika lön för lika arbete för män och kvinnor. Kvinnornas löner var fortfarande ofta bara hälften av männens. De kämpade också för en verklig 8-timmarsdag eftersom ackorden ofta var så dåliga att man i praktiken behövde arbeta upp mot 10 timmar för att få en draglig lön. Men de drev också frågan om moderskapspenning som en viktig kampfråga för fackföreningarna.

Kamp för rätt till preventivmedel och abort

Sedan början av 1900-talet fanns ett förbud mot försäljning av preventivmedel och reklam för sådant. Samtidigt hade barnadödligheten ändå gått ner och arbetarfamiljerna var ofta stora. Det slet hårt på kvinnorna och även om hälsotillståndet för svenska arbetarkvinnor var bättre än i flertalet andra europeiska industriländer, var de upprepade graviditeterna och de stora barnkullarna ett problem.

Kunskapen bland arbetarkvinnan om kvinnokroppen var katastrofalt dålig och även om kunskap fanns om hur man blir med barn – det var svårt att undvika en sådan kunskap med dåtidens trångboddhet – så visste man inte mycket om hur man kunde skydda sig mot graviditet. Borgarkvinnorna kunde på ett helt annat sätt få tillgång till både kunskap och de preventivmedel som trots allt fanns.

Det stora problemet var dock oönskade graviditeter hos ogifta kvinnor. Att bli med barn och inte vara gift, var en katastrof både socialt och ekonomiskt. De flesta män tog dock sitt ansvar och gifte sig med kvinnan – oftast hade man ju bara tjuvstartat äktenskapet så att säga. Men de som saknade far till barnet, såg ofta ingen annan utväg än att försöka göra abort.

Abort var förbjudet och den kvinna som gjorde abort straffades med mellan 1 till 6 års fängelse eller straffarbete om aborten blev känd. Man beräknade att det varje år utfördes ca 20 000 illegala aborter. Detta ska man jämföra med dagens legala aborter som ligger runt 30 000 per år. Att göra abort var inte riskfritt medicinskt eftersom mer eller mindre tvivelaktiga metoder användes och hade man dåligt med pengar att betala för sig med, var hygien och kunskap hos den som utförde aborten inte alltid så stor.

Abort gjorde man med livet som insats. Ändå såg sig alltså 20 000 kvinnor årligen sig tvungna att genomgå ett sådant ingrepp – hotet om att dö till följd av ingreppet eller att åka i fängelse var inte avskräckande nog. Livet som ensamstående mor sågs av många som ett ännu värre öde.

Naturligtvis blev även borgerskapets döttrar med barn. Och vågade de inte berätta för föräldrarna vad som hänt, riskerade de också livet om de vände sig till fel abortör. Men det fanns trots allt läkare som utförde aborter i hemlighet mot betalning och risken var då vid tidig graviditet inte större än idag. Och så kunde man föda barnet i hemlighet och lämna bort det till barnhem för adaption. Så även här fanns klasskillnader för samma kvinnliga problem!

SKP motionerade upprepade gånger under 20-talet i riksdagen mot fosterfördrivnings-lagen, som abortlagen hette. De backade

upp motionen med riksomfattande kampanjer mot lagen och man antog resolutioner för kvinnans rätt att själv bestämma om hon ville föda eller inte. Men motionen förkastades i riksdagen med några rösters övervikt. Först 1938 kom en begränsad rätt till abort och samma år hävdades också förbudet mot preventivmedel. Fri abort infördes dock först 1975.

Kamp för moderskapspenning och andra kvinnofrågor

Kravet på en moderskapsförsäkring drevs både av det Socialdemokratiska kvinnoförbundet och av kommunisterna. Kommunisterna arbetade även inom fackföreningsrörelsen för denna fråga. 1931 gick förslaget om moderskapsersättning till slut igenom i riksdagen och den nyförlösta mamman fick rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst under 30-42 dagar. 1937 ändrades detta till ett engångsbelopp till alla nyblivna mammor. 1939 beslutades att förvärvsarbetande kvinnor inte fick avskedas pga. giftermål, havandeskap eller förlösning.

Fram till slutet av 30-talet fanns inte något samhällsstöd till ensamstående mammor. Det var inte alltid lätt att få arbete för dessa kvinnor och för en del blev prostitution enda sättet att försörja sig. Arbetarrörelsens kvinnoorganisationer arbetade även här för en förändring och i slutet av 30-talet inrättades mödrahjälpen för de mammor som behövde extra hjälp. Förebyggande mödravård och barnavårdcentraler började också inrättas.

Samhällelig ordnad barnpassning som ett sätt att frigöra kvinnor från hemmet diskuterades dock ännu inte i någon större omfattning inom kvinnorörelsen. Däremot förespråkades inrättande av barnkrubbor, en slags föregångare till daghemmen, som hjälp för de mammor som av ekonomiska skäl behövde arbeta och som hade svårt att få barnpassning – t ex ensamstående mödrar.

1935 infördes folkpension för män och kvinnor. Men frågor som änke- och barnpension till de kvinnor som förlorade maken tidigt och som inte kunde förvärvsarbeta var också viktiga frågor inom arbetarrörelsen.

Efterkrigstiden

Efter kriget började reallönerna att stiga för både män och kvinnor. Förhållandena förbättrades successivt för även arbetarhustrurna - både socialt, ekonomiskt och ur hälsosynpunkt. Efterkrigstiden kom att bli folkhemmets gyllne år. Antalet förvärvsarbetande kvinnor ökade stadigt och reformerna avlöste varandra.

Det skedde också en medveten satsning på bättre bostäder. Allt fler arbetare kunde få tillgång till 2-rumslägenheter med rinnande varmt och kallt vatten, toa och badkar inomhus samt centralvärme. Det låter som en självklarhet idag men var en härlig förbättring för en ung arbetarfamilj som själva vuxit upp i dragiga trånga bostäder med dass på gården.

Det började dyka upp tvättstugor med tvättmaskiner – visserligen primitiva jämfört med dagens men kvinnorna slapp värma vatten och stå ute och skölja kläder i ur och skur. Och elektriska spisar! Och kylskåp så att man inte behövde handla varje dag. Dessa framsteg gjorde hemarbetet lättare för arbetarhustrurna och tid för fritidsaktiviteter hägrade för familjen. Barnbidrag infördes också för alla barn oavsett föräldrarnas inkomst 1947.

Men det var inte alla arbetares löner som räckte till bättre bostäder. Visserligen ökade reallönerna men inte tillräckligt för alla arbetarfamiljer. Det var bara delar av arbetarklassens familjeför-

sörjare som ensamma kunde klara högre hyror och en större konsumtion av alla nya varor som började finans på marknaden. En andra lön inom familjen blev många gånger en nödvändighet om livets goda skulle komma fler till del.

50-talet brukar annars kallas för hemmafruarnas årtionde. I reklamen framvisades vackra leende kvinnor som skötte hushållet med hjälp av olika apparater och hade tid över för lek med barnen. Det var inte så många arbetarfamiljer som hade råd med alla nymodigheter. Blöjorna kokades fortfarande på spisen. Cellstoft – engångsblöjornas föregångare kom först i slutet av 50-talet. Men visst hade denna kvinnogeneration det lättare än deras mammor.

Bland arbetarna fanns ändå en viss stolthet över att de tjänade tillräckligt pengar för att låta sina hustrur vara hemma åtminstone medan barnen var små. Och så mycket annat att välja på ur barnpassningssynpunkt fanns inte heller om inte mormor fanns till hands. Det var inte pga. någon reaktionär kvinnosyn som arbetarhustrurna fick vara hemma – det var ett tecken till visst nyvunnet välstånd.

Dessutom tillämpades fram till 1971 sambeskattning av äkta makar. Det innebar att hustruns inkomst las till makens. Arbetade hustrun heltid, fick mannen bara betala mer skatt och nettotillskottet av kvinnans lön blev inte så stort. Skattesystemet gynnade helt enkelt deltidsarbete för kvinnor. Men när barnen kommit upp i skolåldern och någorlunda klarade sig själv, började faktiskt många kvinnor arbeta igen. Med kvinnornas hjälp kunde även arbetare få tillgång till bil och sommarstuga.

Efterkrigstiden innebar för Sveriges del en lång högkonjunktur och arbetskraftsbristen var stor. Förutom import av arbetare från Finland och Jugoslavien, var det kvinnorna som fanns som resurs för arbetsmarknaden. Moroten för att få allt fler kvinnor i arbete var alltså bättre bostäder och bättre levnadsstandard. Det var inte någon medveten tanke inom arbetarklassen att kvinnorna också skulle kunna försörja sig själva. Arbetarkvinnorna hade ju alltid arbetat om så behövts för familjens överlevnad.

Offentliga sektorn byggs ut

Samtidigt började den socialdemokratiska regeringen bygga ut det som vi idag kallar den offentliga sektorn som ett led i sin välståndspolitik. Skolan, sjukvården och åldringvården skapade tusen och åter tusen arbetstillfällen för kvinnor. Och det var arbetarhustrurna som i stor utsträckning fick dessa arbeten. Oftast var det deltid för att kvinnan även skulle hinna sköta hemarbetet. Och på 70-talet började det ordnas samhällelig barnpassning för att underlätta kvinnors arbete utanför hemmet.

Lönerna som sattes var låga – det var ju kvinnoyrken och kvinnolönen sågs fortfarande som en utfyllnad av mannens lön. Och fortfarande består denna skillnad. Typiska manliga arbeten som verkstadsarbete ger mer lön än arbete inom vården. För 10 år sedan hade denna skillnad minskat till att kvinnolönerna låg på 90 procent jämfört med verkstadsindustrin. Men trots vackert tal från sossarnas sida om satsning på låglönyrken består lönegapet till kvinnornas nackdel och har t.o.m ökat så att kvinnolönen idag bara är till 80 procent av mannens. Och LO är inte intresserat att kämpa för förändringar. Det visar ju Kommunalstrejken 2003.

Men samhället ropade på 60- och 70-talet inte bara efter utbildad arbetskraft i den offentliga sektorn. Det behövdes även utbildad arbetskraft till specialyrken. Borgarbarnen räckte inte till för att fylla detta behov och högre utbildningar gjordes tillgängliga även för arbetarbarn genom studielån och avgiftsfrihet för delta-

gande i studierna. Och arbetarna var lika angelägna att få sina döttrar som sina söner att läsa vidare. Idag finns många högt utbildade kvinnor från arbetarklassen på toppjobb. Men den absoluta majoriteten av dessa är ideologiskt idag förenade med borgarna.

Kvinnan fick också på 60- och 70-talet äntligen rätt att bestämma när de ville ha barn och hur många. 1964 kom p-pillret som innebar en revolution. Inga osäkra pessar på glid eller spruckna kondomer riskerade göra kvinnan gravid trots försiktighetsåtgärder. De första p-pillerna innebar visserligen ett experimenterande med kvinnokroppen som försöksobjekt, men det var ändå något oerhört. Parollen "kärlek utan barn" från tiden kring 1: a världskriget blev äntligen en verklighet!

1975 fick kvinnan rätt att själv avgöra om hon ville göra abort fram till 18 grav.veckan. Under 50- och 60-talet var det fortfarande många kvinnor som nekades abort via sjukvården och som med livet som insats ändå försökte avbryta graviditeten. Ofta var det unga flickor som i sin förtvivlan tog till drastiska metoder. Eller så åkte man till Polen som då hade en mycket liberal abortlagstiftning och som tillät att även svenska kvinnor fick göra medicinskt säkra aborter.

Kvinnokamp eller klasskamp?

Efterkrigstiden innebar sålunda stora förändringar i positiv riktning för arbetarkvinnan. Både den socialdemokratiska och kommunistiska kvinnorörelsen arbetade för dessa reformer. De var också oerhört engagerade i 50- och 60-talets stora freds- och anti-atombombsrörelser som växte fram i kalla krigets skugga.

Men de misslyckades med att få med och organisera alla kvinnor som kommit ut i arbetslivet. Visserligen såg dessa kvinnor det som en självklarhet att de skulle vara med i facket. Men steget till att aktivt delta i det fackliga och politiska arbetet tog de inte. Men även männens deltagande i det politiska arbetet minskade och allt detta får ses som en avspiegling av den allt mer borgerliga politik som inte bara SAP utan numera även SKP förde, där arbetarklassens självständiga kamp ersattes av valurnan och överlåtande av förändringsarbetet till riksdagen.

På 70-talet började samhället ta på sig ansvaret för barnpassning medan föräldrarna arbetade. Men fortfarande saknas daghem för ensamstående med mycket kvälls- och helgarbete – dvs för många kvinnor inom den offentliga sektorn.

På 70-talet kom reaktionen mot denna politiska förflackning. KPMLr bildades och kampen för ett återupprättande av en revolutionär arbetarpolitik påbörjades. Men den unga revolutionära rörelsen var ibland för upptagen med att återerövra den kommunistiska politiken för att förstå att det var viktigt för kampen för socialismen att även arbetarkvinnorna organiserade sig. Man hade svårt att lyfta fram frågor som berörde de kvinnor som jobbade inom låglöneyrken i den offentliga sektorn.

Samtidigt växte det i samhället fram nya politiska kvinnorörelser som tog avstånd från de etablerade kvinnorörelserna inom arbetarrörelsen. Dessa nya kvinnorörelser var ofta radikala i ord men förstod inte att kvinnokamp inte kan ersätta klasskamp. Lika lite som det finns ett hela folkets politik finns det en politik för alla kvinnor. Och det är inte en kamp mellan könen det gäller. Visst ska alla arbeta på att förändra föråldrade attityder – både män och kvinnor - men detta får inte ersätta kampen för ett rättvisare samhälle.

Idag är ett klassperspektiv på kvinnofrågor aktuella än

någonsin. Den offentliga sektorn som gjort att den svenska kvinnan i större utsträckning än i något annat land i Europa är ute i arbetslivet och själv kan försörja sig, håller i EU:s skugga på att bit för bit skrotas. Arbetarklassens kvinnor ska åter pressas in i hemmen och oavlönade sköta barnpassning och äldreomsorg. Eller knäcka sig själva fysiskt och psykiskt. De ökade sjukskrivningarna bland kvinnor är en följd av detta.

Därför är kampen för bevarande av den offentliga sektorn den kanske viktigaste kampfrågan för dagens arbetarkvinnor. Denna fråga hänger intimt ihop med kampen mot EU och EMU! Och vi måste även arbeta bland invandrarkvinnorna som numera i allt större utsträckning återfinns inom ffa äldreomsorgen. 6-timmarsdagen med bibehållen lön är en annan viktig fråga. Liksom den fortfarande lika aktuella frågan om lika lön – dvs. avskaffande av låglöner. Bilden av kvinnan som sexuell vara likom prostitutionen måste även bekämpas.

Detta är klassfrågor – inte bara kvinnofrågor. Och det är arbetarkvinnorna som måste mobiliseras. ■

Läs mer om kvinnohistoria

■ ■ Tusen svenska kvinnoår - A-S Ohlander & U-B Strömberg (om kvinnor i Sverige de senaste 1000 åren)

■ ■ Kvinnor, kamrater - Eva Schmitz (om arbetarrörelsen och kvinnofrågor fram till slutet av 30-talet)

■ ■ Barn i stan - från sekelskifte till nittiotal -Folksam/Sthlm stadsmuseum (om arbetarkvinnor och barnpassning under 100 år)

Du läser väl...

... KPML(r):s veckotidning Proletären. Utkommer med 24-28 sidor varje torsdag

Prenumerationspriser:

- Autogiro 49kr/mån
- Helår 450 kr
- Halvår 285 kr
- Kvartal 175 kr

Proletären, Box 31 187, 400 32 Göteborg

Tel: 031-24 45 44(red), 14 26 34 (pren)

E-post: red@proletaren.se, pren@proletaren.se

Pg 72 37 50-6 ● www.proletaren.se

... Rebell, revolutionärt ungdomsmagasin utgivet av RKU.

Utkommer sex gånger per år.

Prenumerationspriser:

- Vanlig pren 40 kr
- Stödpren 150 kr
- Kamppren 250 kr

Rebell, Box 31 187, 400 32 Göteborg

Tel: 031-24 44 17 (red)

E-post: rebell@rku.nu

Pg 51 39 98-5 ● www.rku.nu/rebell

För kontakt med närmaste lokalorganisation:

Kommunistiska Partiet – **KPML(r)**
 Box 311 87, 400 32 Göteborg
 E-post: kpmlr@kpmlr.se
 Tel: 031-12 26 31 ● Fax: 031-24 51 72

www.kpmlr.o.se

Revolutionär Kommunistisk Ungdom – **RKU**
 Box 31 187, 400 32 Göteborg
 E-post: rku@rku.nu
 Tel: 031-24 44 17

www.rku.nu

Studiematerial utgivet av KPML(r) 2003